

Cinquanta números de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*: notes i reflexions per a un balanç

Lluís Riudor i Gorgas

*Universitat Pompeu Fabra
Departament d'Humanitats*

Abel Albet i Mas

*Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia*

Arribar al número cinquanta és una fita important per a tota revista científica i, potser, encara més en l'àmbit de la Geografia, una disciplina força jove i amb un arrelament encara poc rellevant en la nostra societat. Una ullada a les prestatgeries de les biblioteques universitàries ens permet comprovar que moltes publicacions periòdiques de Geografia, han tingut una vida efímera o, si més no, intermitent. Aquesta constatació converteix en força excepcional el cas de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, ja que es tracta de la revista d'una societat científica, recordem-ho, i no pas d'un departament universitari o d'una editorial amb el que això significa: l'absència d'un equip editorial professional, permanent i remunerat és suplert amb unes elevades dosis de voluntarisme. La xifra de cinquanta números esdevé, doncs, respectable: respecte pel que significa de constància i confiança en el producte i respecte pel vertigen que suposa la trajectòria històrica implícita. A *Treballs* aquests dos elements de respectabilitat són signes qualificadors i d'identitat des de fa setze anys.

Una tribuna de la SCG oberta a la Geografia catalana

Encara que pugui semblar innecessari recordar-ho, *Treballs* és una revista que no es ven a les llibreries ni als quioscs; és, per tant, una publicació adreçada als socis de la Societat Catalana de Geografia i rebuda també en diverses institucions públiques i acadèmiques (ajuntaments, diputacions, universitats). Es tracta, doncs, d'un públic captiu i convençut, ja d'entrada, de la bondat del producte que, tanmateix, espera de la revista textos d'interès i de qualitat. Malgrat que no hi ha la pressió d'assegurar unes vendes o la necessitat preemptòria d'augmentar la quota de mercat, el nombre reduït i prou homogeni dels lectors (essencialment geògrafs i llicenciats en geografia) fa que aquests elevin el compromís sobre el que es publica, encara que potser a vegades no d'una manera crítica i contundent. Aquesta pressió (pel rigor, per la qualitat, per les temàtiques d'interès) recau directament en el Consell de Redacció, format, essencialment, pels membres de la Junta de la SCG: l'habitual voluntarisme que ha donat suport i empena a tantíssimes iniciatives culturals, socials i científiques del nostre país també defineix la tasca editorial que permet la successiva aparició (i més que una aparició a vegades haurà estat un miracle, ens dirà algú) dels números de *Treballs*.

Tot i que el primer número apareix el desembre de 1984, *Treballs* neix amb l'antecedent pròxim en el temps dels divuit números de la *Revista Catalana de Geografia* (publicada quadrimestralment per la SCG entre 1978 i 1982) i amb el bagatge i rerafons dels quasi cinquanta anys d'existència de la SCG. De fet, el manteniment d'una publicació periòdica com a canal de difusió de les activitats de la SCG i com a via d'expressió de part de la Geografia catalana s'emmarca en una pràctica habitual en institucions similars a la SCG. Caldria esmentar així el *Boletín de la Real Sociedad Geográfica* (publicat a Madrid des de 1876) o *Lurralde* (del Instituto Geográfico Vasco, des de 1978), així com la pionera *Acta Geographica* de la Société de Géographie de París des del 1821, la molt prestigiosa *The Geographical Journal* de la Royal Geographical Society de Londres des del 1893, i tants altres butlletins o revistes que són els portaveus de les societats geogràfiques arreu del món.

En aquest sentit, doncs, *Treballs* aconsegueix una doble funció: per una part ser «butlletí informatiu» de les activitats i la vida interna de la SCG i, per l'altra, mantenir el paper de revista acadèmica encarregada de difondre recerques i coneixements que caracteritzen el desenvolupament de la ciència geogràfica a Catalunya i arreu. Pel que fa a la primera d'aquestes funcions, *Treballs* habitualment reproduïx les actes de les assemblees de socis, els estats de comptes, les memòries anuals d'activitats, es ressenyen les conferències, les sortides i viatges organitzats per la SCG i, de temps en temps, reproduïx el directori de socis. Pel que fa al segon aspecte, *Treballs* naixerà amb la voluntat de ser una tribuna oberta —en el sentit de no sectària— de la geografia catalana, però també oberta a totes les expressions d'una disciplina que a principis dels anys vuitan-

ta estava experimentant un creixement notable, lligat a l'augment del nombre de departaments universitaris i, per tant, del nombre de llicenciats i de professionals de la geografia. D'aquesta manera, el que en podríem anomenar «cos central» de la majoria dels números està constituït pels articles originals escrits expressament per a *Treballs* o bé per la publicació de les conferències —que sovint són quelcom més que una simple transcripció— impartides a la SCG.

Aquell voluntarisme abans mencionat, juntament (i sobretot) amb les dificultats de finançament, expliquen alguns dels punts febles evidenciats per la revista, essencialment la manca d'una estructura interna fixa o constant (per seccions), la irregularitat en la seqüència (en principi bimensual) i en el calendari d'aparició (diferent nombre de números a cada volum; decalatge entre els temps de publicació i les dates de cada número), així com la manca de censors anònims. Potser aquest darrer element (la inexistència d'un procediment segons el qual cada article és avaluat per dos o tres experts que, sense conèixer el nom de l'autor —ni viceversa—, opinen sobre l'oportunitat, conveniència i adequació a la publicació dels textos arribats a la redacció del *Treballs*) és un tret que, a la llarga, pot esdevenir preocupant ja que, per un part, atribueix al Consell de Redacció l'única responsabilitat pel que fa a la decisió de publicació i, doncs, a la científicitat i rigor dels articles i, per l'altra, podria restar credibilitat a la revista en relació a les altres revistes científico-acadèmiques que sí tenen aquest tipus de filtre objectiu. En qualsevol cas, el funcionament a través d'un sistema de censors requereix d'unes infraestructures i d'una organització logística considerable que a hores d'ara és difícil implementar.

Ja des del primer número de *Treballs* es du a terme una pràctica que esdevindria tradició: la de publicar els articles (sobretot quan es tractava de textos procedents de conferències) en la seva llengua original. El resultat d'aquest saludable hàbit ha estat que en els primers cinquanta números (inclòs el que teniu a les vostres mans) han aparegut 396 articles en català, 47 en castellà, 31 en francès, 19 en anglès, 5 en italià i 3 en portuguès.

Es pot aduir que publicar el text d'una conferència en la seva llengua original a partir d'un text entregat per l'autor suposa un important estalvi econòmic i de temps. En alguns moments de la vida de *Treballs* —sobretot al començament— totes dues coses eren prou necessàries i d'aquesta manera es van poder publicar amb una certa rapidesa aportacions d'autors estrangers; però més enllà d'aquestes consideracions d'ordre material —que són innegables— el que voldríem assenyalar aquí és el valor simbòlic d'aquesta pràctica: una revista d'una societat científica catalana, que neix amb la voluntat de servir a la Geografia catalana, però que manifesta des dels seus inicis (des del primer número) la seva voluntat d'estar oberta a la geografia d'altres àmbits territorials i que s'expressa en altres llengües. Aquesta «normalització del multilingüisme» ens sembla una pràctica exemplar i molt més enriquidora que l'ús reduccionista del monolingüisme, català o anglès, tant se val. Exemplar també en la mida que s'ha evitat donar la impressió d'una comunitat científica que viu en circuit tancat, quelcom que un país petit com Catalunya no es pot permetre.

Els treballadors de *Treballs*

Darrera una publicació periòdica hi ha sempre unes persones que amb el seu treball pacient i constant —el seu entossudiment podríem dir— fan possible la seva existència i la seva supervivència, perquè d'això es tracta en molts casos, tenint en compte les moltes dificultats que cal superar, entre les quals les d'ordre econòmic no són les menys importants.

Una de les frases que més sovint repetia el doctor Lluís Solé Sabarís quan va ser president de la SCG era que «una societat que no publica és una societat morta». D'això, en pot donar fidel testimoni un dels autors d'aquest escrit per haver-li sentit en nombroses ocasions en les reunions més o menys formals de la Junta de la SCG que es feien en el Seminari de Geodinàmica, al fons del «pati de ciències» del vell edifici de la plaça Universitat.

Lluís Casassas va fer-se càrrec de dur a bon port aquesta voluntat del professor Solé Sabarís, tant més urgent quan la *Revista Catalana de Geografia* impulsada i finançada per Josep M. Puchades va desaparèixer després d'una vida de gairebé només quatre anys. Amb la ferma voluntat que caracteritzava Lluís Casassas i amb la seva capacitat de superar qualsevol obstacle, naixia amb data de desembre de 1984 el primer número de *Treballs*. La data era important perquè l'any següent s'esqueia el cinquantè aniversari de la fundació de la Societat Catalana de Geografia i quina manera millor de celebrar-ho que iniciant una nova publicació?

El primer número de *Treballs* gairebé el podríem qualificar de «número 0» per la modèstia de la presentació i de la tipografia i, sobretot, pel fet de limitar-se a reproduir les conferències dels tres anys anteriors, però d'autors tan destacats en el món de la geografia i de la intervenció en el territori com, per exemple, Paul Claval o Josefina Gómez Mendoza o Antoni Farrés, batlle de Sabadell, ja aleshores una veu important en l'àmbit de la política i de l'urbanisme a Catalunya. Ja de bon començament es dona entrada a tres escales d'anàlisi (catalana, espanyola i estrangera) alhora que tant als àmbits acadèmics com als aplicats i professionals. El número 2 també es nodreix dels textos de les conferències, però ja adopta la presentació que esdevindrà habitual tan pel que fa als aspectes formals —i tipogràfics— com pel que fa a la inclusió d'un apartat de notes sobre les activitats de la SCG.

La forta implicació de Lluís Casassas en el naixement i la supervivència de *Treballs*, sobretot en els primers i més difícils anys, queda reflectida en la manera com va mobilitzar a fons les seves relacions personals i professionals, a més de les seves immenses dots de persuasió. La publicació en els números 3, 4 i 5 de les comunicacions de la III Sessió Plenària del Grup Permanent de Treball Internacional de Geografia dels Tèxtils, en el qual estava fortament implicat i on tenia un gran nombre de relacions, van permetre resoldre el problema de la manca de materials que sovint provoca l'angoixa de totes les noves revistes.

Un altre fet, aquest luctuós, provoca un augment imprevisit del volum d'articles. El doctor Solé Sabarís havia vist com es complia el seu desig de veure

el primer número de *Treballs*. La seva mort el juliol de 1985 va plantejar la necessitat urgent de dedicar-li uns primers articles d'homenatge, que van aparèixer en el número 4 que, amb les seves 195 pàgines, crida l'atenció per les seves dimensions, resultat de sumar aquesta vintena de breus notes d'homenatge al doctor Solé a les pàgines sobre el Grup de Treball dels Tèxtils ja previstes anteriorment. El resultat, en tot cas, no deixa de ser sorprenent: que una publicació nova ofereixi en el seu primer any (el volum I, 1984-85) cinc números i una quantitat de pàgines tan gran és quelcom excepcional en el món de les revistes acadèmiques. Qualsevol persona que sàpiga quants esforços es necessiten per veure sortir al carrer una revista —i perquè es mantingui en vida— es farà càrrec de la immensa feina feta per Lluís Casassas en els primers anys.

Si acabem d'esmentar la capacitat de persuasió de Lluís Casassas caldria afegir que aquesta anava sempre acompanyada per una gran facilitat per engrescar —i implicar— altres persones en els projectes col·lectius. En el número 5 de *Treballs*, a la darrera pàgina, ja apareix una nota on la Junta de Govern expressa el seu agraïment a aquelles persones que han col·laborat en l'edició dels primers números. Si teniu la paciència de consultar aquestes notes, que es van mantenir fins el número 40, i d'ençà aquest número us fixeu en els membres del Secretariat de Redacció, tindreu una idea de quines persones han fet possible que aquesta publicació hagi arribat al seu número 50. No volem aquí donar noms —ens ho retreuriem perquè totes elles són persones d'una gran modèstia, com acostuma a succeir amb els grans treballadors—, però el que volem assenyalar aquí és el paper decisiu d'aquest «nucli dur» que, seguint les passes de Lluís Casassas, s'ha implicat a fons en les tasques d'edició de *Treballs*.

Si hem utilitzat l'expressió de «nucli dur» de la redacció de *Treballs* és perquè moltes d'aquestes persones que s'han responsabilitzat de les tasques poc agraïdes i inacabables lligades a l'edició d'una revista —perseguir l'autor d'un article que no compleix amb els terminis fixats és una feina poc estimulant—, són també en la majoria dels casos alguns dels autors que han publicat més articles a *Treballs*. Si consulteu la impressionant pàgina web de la SCG que Pau Alegre ha tingut la paciència i habilitat de realitzar, podreu comprovar quines són aquestes persones. No es tracta d'establir un rànking ni una llista dels «top ten» sinó de posar en relleu que moltes empreses col·lectives sovint neixen lligades a la tasca d'una persona, però que la seva supervivència passa gairebé sempre per l'existència d'un petit grup de persones que, en el cas de *Treballs*, literalment, han fet «tots els números de l'auca» i perdoneu aquesta expressió poc acadèmica, que no vol ser altra cosa que una demostració d'agraïment i un homenatge a la feina discreta i tenaç d'un grup de membres de la SCG. Cal subratllar, a més, que els successius Consells de Redacció no només han assegurat la continuïtat en la publicació, sinó que amb la seva preocupació pels formats i els continguts han contribuït a generar la confiança dels lectors en aquesta revista.

Un mirador privilegiat de la Geografia catalana recent... i quelcom més

Si consulteu l'abans mencionada pàgina web de la SCG —un privilegi que, un cop més, és el resultat del treball voluntari i desinteressat d'un soci— podreu comprovar com entre els autors dels articles publicats a *Treballs* hi ha des de noms consagrats de la Geografia internacional fins als de joves estudiants dels darrers anys de la carrera de geografia o joves llicenciats. El tarannà obert amb què va néixer *Treballs* ha fet que la revista es presenti com una tribuna en la qual tenen cabuda les recerques erudites d'investigadors consolidats i els treballs primerencs de persones que recentment han obtingut la seva llicenciatura: un bon exemple n'és la publicació dels estudis (premiats o no) presentats al Premi Lluís Casassas ofert per la SCG, que ha suposat un rejuveniment no només dels autors col·laboradors sinó també dels potencials lectors (arrossegant així noves incorporacions de socis a la SCG). Aquest fet ha tingut un altra conseqüència ben positiva com és la d'assegurar una renovació i actualització conceptual, temàtica i metodològica, donat que habitualment aquests treballs inicials tendeixen a incorporar les més recents idees i propostes. Amb tot, cal esmentar que aquesta renovació és menor del que caldria esperar. Malgrat que aquesta política pugui allunyar *Treballs* de les directrius seguides per altres revistes acadèmiques i malgrat que la ja esmentada manca de censors anònims pugui deixar-se sentir aquí de manera especial, cal valorar prou positivament aquesta iniciativa del Consell Editor. La creació de noves universitats i nous departaments de Geografia a Catalunya ha provocat que en els darrers vint anys el nombre de professionals de la geografia hagi augmentat considerablement —partint, és cert, d'unes xifres ridícules— i *Treballs* ha sabut reflectir aquest fet convertint-se en un veritable «punt de trobada», tant més important quan el nombre de revistes de Geografia publicades a Catalunya no és precisament elevat.

Un apartat molt important dels números de *Treballs* és la transcripció o reproducció de les conferències que, normalment un cop al mes, imparteixen a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona professors i investigadors convidats per la SCG. Dels més de 500 articles publicats, 111 provenen d'aquestes conferències: si un primer repàs quantitatiu ens dona ja una dimensió de la tasca de la SCG a l'hora de presentar i escampar el coneixement geogràfic, una lectura atenta ens informa de la notable qualitat de les aportacions. Aquesta secció de reproducció de conferències es converteix doncs en un mirall privilegiat que reflecteix el pas per les sales de l'IEC d'algunes de les personalitats de la Geografia catalana recent (Bartomeu Barceló, Lluís Casassas, Josep Iglésies, Salvador Llobet —en forma de presentació al número 1—, Joan Rebagliato, Vicenç Rosselló, Marc Aureli Vila, Joan Vilà Valentí, etc.), però també de la de la resta d'Espanya (Joaquín Bosque Maurel, Aurora García Ballesteros, Josefina Gómez Mendoza, Eduardo Martínez de Pisón, Emilio Murcia Navarro, Francisco Quirós Linares, Florencio Zoido Naranjo, entre altres) i de terres estrangeres (Roger Brunet, Anne Buttimer, Attilio Celant, Paul Claval, Giuseppe Dematteis, György Enyedi, Jean Fagnani,

Robert Ferras, Eleanor Kofman, Jacques Lévy, Alain Metton, Claude Raffestin, Marie-Claire Robic, Mechtild Rössler, Tim Unwin, Adalberto Vallega, Paola Vinay, Sara Whatmore, entre molts d'altres), així com científics i personalitats d'altres branques del saber (Lourdes Benería, Antoni Farrés, Manel Larrosa, Ricard Pié, Oriol Riba, Manuel Ribas, Ignasi Riera, Joan Sala, entre altres).

Els noms d'aquests personatges portats a Barcelona per iniciativa de la SCG configuren una notable i distingida part de la ciència geogràfica contemporània: ben cert que es detecten biaixos (certes persones repeteixen la seva presència; hi ha més noms francesos i italians que no pas britànics, americans o alemanys, per no esmentar altres nacionalitats les geografies de les quals ens són més llunyanes i desconegudes), però aquestes desviacions són producte de les circumstàncies, de les relacions personals dels membres de les diferents juntes i, de nou, dels pressupostos. En qualsevol cas la seva aportació (en forma de conferència) fou una immillorable oportunitat per a estudiants, professors i investigadors, per encetar o aprofundir coneixements i contactes que, mercès a l'existència del corresponent article a *Treballs*, perdura en el temps. Com ja s'ha mencionat anteriorment, és destacable el fet que, malgrat que la majoria dels articles procedents de conferències són publicats en català, la pluralitat lingüística és considerable, si més no entre les llengües romàniques.

Producte de col·laboracions paral·leles o puntuals (i no vinculades a conferències pròpies de la SCG), *Treballs* també recull aportacions d'altres destacats estudiosos. Així, com ja s'ha mencionat anteriorment, és necessari recordar la reproducció de les conferències impartides durant les sessions plenàries del Grup Permanent de Treball Internacional de Geografia dels Tèxtils (*Treballs* núms. 3, 4 i 5), integrant aportacions d'estudiosos catalans, espanyols, francesos, polonesos, indis, entre altres. Però potser el que ha distingit *Treballs* ha estat el fet abans esmentat de possibilitar la publicació de recerques de joves estudiants o llicenciats i, al mateix temps, publicar textos —en aquest cas que no procedeixen d'una conferència— d'eminents especialistes, siguin geògrafs o no. Podríem destacar textos de, entre altres, Georges Bertrand, Josep Maria Bricall, José Manuel Casas Torres, Albert Compte, Pasqual Maragall, Doreen Massey, Enric Moreu-Rey, Nicolás Ortega Cantero, Peter Taylor.

Un altre bloc d'articles de gran interès el conformen els que reproduïen textos clàssics, poc coneguts o de difícil obtenció tant d'autors catalans com estrangers, en un intent d'apropar i posar a l'abast d'estudiants, investigadors i lectors en general, obres considerades essencials. Així destaquen escrits d'Yvette Barbaza, Oriol de Bolós, Cristòfor Cardús, Lluís Casassas, Joan Coromines, Josep Ferrater, Eduard Fontserè, J. Brian Harley, Josep Iglésies, Salvador Llobet, Orlando Ribeiro, Carl O. Sauer, Lluís Solé Sabarís, Cèsar-August Torras, Pau Vila, Joan Vilà Valentí, Pierre Vilar, Wilbur Zelinsky. Així doncs, *Treballs* no només ha estat un mirador de la geografia catalana recent, com suara esmentàvem, sinó també s'ha convertit en una tribuna privilegiada per sentir les veus de geògrafs d'altres països i, finalment, per facilitar l'accés a textos convertits en clàssics.

Els temes i els àmbits territorials dels articles

Tots aquests autors (508) i autores (135) dels articles publicats a *Treballs* han escrit sobre temes i àmbits ben diversos. Si repassem els títols d'aquests articles —i, un cop més, la pàgina web de la SCG ens serà de gran utilitat— i sempre tenint en compte la dificultat de fer una classificació temàtica sovint subjectiva, podem comprovar la riquesa i varietat que significa una publicació com *Treballs*.

Pel que fa a l'àmbit territorial i, tal com seria esperable, el conjunt de Catalunya és l'àrea sobre la qual majoritàriament tracten els articles de *Treballs* (199), seguits dels estudis sobre parts del territori català a escala local (uns 43) o comarcal (uns 41), mentre que els dedicats a Barcelona i la seva àrea metropolitana vénen a ser una part menor (uns 24). Els textos que fan referència a territoris més enllà dels Països Catalans són poc més d'una quarta part del total i els que no tenen localització precisa, per tractar-se de temàtiques teòriques o conceptuals, arribarien als 53. Tot i que el biaix és l'esperable cal remarcar, de nou, l'obertura de *Treballs* i dels seus autors a l'hora d'afrontar estudis sobre terres estrangeres: si bé en ocasions aquest fet reflecteix les col·laboracions de conferencians i autors convidats, sovint es tracta d'articles redactats per autors catalans.

A l'hora d'esmentar l'orientació temàtica dels articles de *Treballs* és quan es fa més palesa l'herència històrica de la SCG (dels seus pares fundadors i sustentadors), així com la seva vocació de *société savante* no vinculada a cap universitat ni directament promotora de cap recerca ans, ben al contrari, aglutinadora de les diferents tradicions geogràfiques catalanes i de les distintes escoles acadèmiques. Efectivament, una mica més de cent articles es dediquen a ressenyes biogràfiques i biobibliogràfiques de diversos personatges claus de la història recent de la Geografia catalana: l'òbit d'algunes figures senyeres estretament vinculades a la SCG (Lluís Solé Sabarís, Josep Iglésies, Salvador Llobet, Lluís Casassas) hauria contribuït a aquesta especial dedicació fins constituir, diversos números de *Treballs*, referències úniques i obligades per al coneixement de la vida i l'obra d'aquestes persones.

Altres temes destacats sobre els quals s'ocupen els articles de *Treballs* són la divisió territorial (amb uns 30 articles dels quals, potser una mica sorprenentment, només 7 fan referència a delimitacions territorials pretèrites i quasi mai en relació a la divisió territorial comarcal estudiada i establerta a la Catalunya dels anys 30, tot i el paper protagonista d'alguns geògrafs vinculats a la SCG i tot i que es tracta d'una tema d'interès aparentment preferent per part dels geògrafs catalans), la geografia urbana (amb 29 articles), el pensament geogràfic (29), la planificació, l'urbanisme i l'arquitectura (28), la població, el poblament i les migracions (26), la geografia del tèxtil (25, per aquella dedicació inicial abans esmentada), la geografia política (21), l'ordenació i intervenció territorial (20), etc. Cal destacar que, apart dels articles dedicats a la història de la geografia i a la vida i obra dels geògrafs traspassats, un bon nombre d'ar-

ticles (uns 40) presenten estudis temàtics sectorials (de geografia urbana, política, de la població, etc.) basats en èpoques passades.

L'anàlisi temàtica condueix a més trets aparentment sorprenents o si més no no esperables: els estudis regionals de caire més tradicional són molt escassos, les aportacions des de la geografia física són més aviat minses (uns 30 articles) i les que tenen a veure amb aspectes paral·lels a la Geografia, però que tradicionalment han tingut una molt forta vinculació amb la Geografia catalana (com etnografia i excursionisme), són encara més reduïdes (5 articles en total). La desvinculació amb els temes més clàssics no es correspon amb un increment en les temàtiques més noves (ecologia, medi ambient i educació ambiental contenen 9 articles, riscos ambientals 4, i les més innovadores tecnologies gràfiques i cartogràfiques pràcticament no hi són presents, talment com cap presentació sobre altres mètodes i tècniques).

Una darrera observació estaria relacionada amb l'absència d'alguns temes que estan presents en la nostra societat i que la Geografia encara no ha incorporat com a objecte d'estudi o ho està fent amb una excessiva lentitud. Ens referim a qüestions com, per posar un sol exemple ben pròxim a la seu de la SCG, la població d'immigrants al Raval, per no mencionar-ne d'altres que omplen les pàgines dels diaris. No és un retret adreçat a *Treballs* sinó una reflexió en veu alta sobre el paper del científic, dels geògrafs i de les geògrafes en aquest cas, en la nostra societat. Si sovint ens lamentem del paper marginal de la geografia en la nostra societat, no caldria potser fer sentir la nostra veu intentant explicar algunes d'aquestes qüestions utilitzant les armes que ens dona el coneixement del territori?

* * *

Malgrat els discursos, les conferències i la docència a les aules; malgrat les actituds, les iniciatives i els mestratges; malgrat les recerques, els viatges i els pressupostos, certament només perdura (només existeix?) allò que resta escrit. Talment com avui ho fem d'èpoques passades i tal com ho farem en el futur, la Geografia és analitzada, essencialment, a partir de les traces que ens assenyalen les publicacions: és així com podem afirmar que els cinquanta números de *Treballs* resulten un mirador òptim, privilegiat i prou acurat del que ha estat la Geografia catalana a les darreries del segle xx.